

NORMALLEŞME BÖLGESEL STANDART OLMAKTAN UZAK

GÖKHAN ERELİ

Uzman ORSAM

“

BAE ve İsrail'in normalleşme hamlesi ile birlikte sadece iki ülke arasında diplomatik temaslar artmamış, bunun yanında bankacılık, finans, enerji, ticaret, tarım, tıp ve siber teknoloji gibi alanlarda da sıkı iş birliği başlamıştır. Fakat normalleşme anlaşmaları ile ilgili önemli bir nokta, BAE ve İsrail'in ikili ilişkilerini geliştirmelerinin yanında normalleşmeyi bir dış politika söylemi olarak benimsemeleridir.

”

Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve İsrail arasında Ağustos 2020 tarihinde diplomatik ilişkilerin normalleştirilmesi konusunda mutabık kalınmış ve Eylül 2020 tarihinde Washington'da İbrahim Anlaşmaları (*Abraham Accords*) imzalan-

mıştı. Eski ABD Başkanı Donald Trump döneminde İsrail ile Körfez ülkelerinin dış politikalarının ortak hâle getirilmesi temel politikardan olmuş ve normalleşme de bu politikanın en önemli noktalarından bir tanesini temsil etmişti. Takip eden süreçte normalleşme dalgası kısa zamanda Bahreyn, Fas ve Sudan'ı anlaşmaların kapsamı farklı olsa da içermiş, son tahlilde ise BAE ve İsrail'in normalleşmeyi bir bölgesel standart (*regional norm*) olarak sunmasını da beraberinde getirmiştir. Fakat anlaşmadan sonra bölgede meydana gelen siyasi/sosyolojik ve jeopolitik değişiklikler, normalleşmenin bir bölgesel standart olmaktan uzak olduğunu göstermektedir.

BAE-İSRAİL BAKIŞ AÇISI

BAE ve İsrail'in normalleşme hamlesi ile birlikte sadece iki ülke arasında diplomatik temaslar artmamış, bunun yanında bankacılık, finans, enerji, ticaret, tarım, tıp ve siber teknoloji gibi alanlarda da sıkı iş birliği başlamıştır. Fakat normalleşme anlaşmaları ile ilgili

önemli bir nokta, BAE ve İsrail'in ikili ilişkilerini geliştirmelerinin yanında normalleşmeyi bir dış politika söylemi olarak benimsemeleridir. Normalleşmenin bir söylem olarak benimsenmesi aynı zamanda bölgede barış ve istikrarın, anlayışın ve bir arada yaşamanın normalleşme tarafından sağlanacağı fikrinin araçsallaştırılmasını içermektedir. İbrahim Anlaşmaları isminin seçilmesinin de bu bir arada yaşama söylemine vurgu

yaptığı belirtilebilir. Gerek BAE gerekse de İsrail yetkilileri normalleşme dalgasına dâhil olunsun ya da olunmasın, normalleşmenin yadsınamayacak bir bölgesel standart oluşturduğu konusunda hemfikir bir görüntü çizmektedirler. BAE'nin ABD Büyükelçisi Yusuf el-teybe gibi BAE siyasi çevrelerinde nüfuzu bulunan yetkililerin yaptıkları açıklamalarda, Ortadoğu'nun bir değişimden geçtiği ve bu değişim sürecine artık askerî

yollarla ve savaşla değil barış ve bir arada yaşamayla dâhil olmasının normalleşmeyi getirdiği vurgulanmaktadır.

Fakat BAE'nin Ortadoğu'da 2010 yılından itibaren demokratik halk hareketlerine yönelik askerî müdahaleyi önceleyen dış politikası, barış ve bir arada yaşama amaçlarının normalleşme ile sağlanacağı fikrinin sadece bir söylem olarak kaldığını gösterme konusunda ye-

terlidir. Üst düzey politika yapıcılarının ifadelerinden de anlaşılacağı gibi normalleşme her iki ülkenin de dış politika faaliyetleri açısından pragmatik zeminde meşrulaştırıcı bir söylem olarak kullanılmaktadır. Fakat bunun yanında normalleşme, BAE ve İsrail tarafından bölgenin yadsınamaz bir gerçeği ve bölgesel sistemde standart olarak sunulmaktadır. Fakat aslına bakılırsa eylül ayını takip eden erken dönemler içerisindeki momentum dışında normalleşmenin bölgesel standart olarak görülmekten uzak olduğuna dair birçok farklı emare bulunmaktadır.

“

Yerel, bölgesel ve uluslararası ölçekte normalleşme karşıtı olarak kurulan hareketler ve örgütler, Arap halklarının normalleşmeyi Filistin'in koruyuculuğu kisvesi altında yapılmasını benimsemediğinin birincil göstergesini oluşturmaktadır. Nitekim bu da normalleşme anlaşmalarını aslında üst düzey politika yapıcılar arasında bir uzlaşıdan ileriye götürmemektedir.

”

SIYASİ VE SOSYOLOJİK NEDENLER

Normalleşmenin bir bölgesel standart olarak sunulmasının en temel zayıflıklarından bir tanesi, anlaşmanın BAE, Bahreyn, Fas ve Sudan halklarının yanında diğer Arap halkları nezdinde de geleceğe yönelik bir karşılığının olmamasıdır. Yerel, bölgesel ve uluslararası ölçekte normalleşme karşıtı olarak

kurulan hareketler ve örgütler, Arap halklarının normalleşmeyi Filistin'in koruyuculuğu kisvesi altında yapılmasını benimsemiş olduğunun birincil göstergesini oluşturmaktadır. Nitekim bu da normalleşme anlaşmalarını aslında üst düzey politika yapımcılar arasında bir uzlaşıdan ileriye götürmemektedir. Hâlihazırda yetkililerin normalleşmeyi, bölgeye barış ve istikrar getirecek gelişme olarak vurguladığı BAE ve İsrail arasında dahi normalleşme sonrası ciddi tereddütlerin olduğu belirtilebilir. İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'nun Abu Dabi'ye gerçekleştireceği ziyaretin birden fazla kez ertelenmiş olması gibi gelişmelerin, normalleşmenin halklar nezdinde bir tepki ile karşılaşılabileceği düşüncesi ile meydana gelmiş olması ihtimali kuvvetle muhtemeldir.

“
Normalleşme anlaşmasının imzalanması merasimine BAE'nin fiilî lideri Abu Dabi Veliht Prensi Muhammed bin Zayid'in yerine Dışişleri Bakanı Abdullah bin Zayid'in katılmış olması da anlaşmanın taraflarının halktan anlaşmaya yönelik gelebilecek bir ters tepkiyi minimuma indirme isteği ile açıklanabilecektir.

Bunun yanında benzer şekilde hatırlanması gereken bir nokta da eylül ayında normalleşme anlaşmasının imzalanması merasimine BAE'nin fiilî lideri Abu Dabi Veliht Prensi Muhammed bin Zayid'in yerine Dışişleri Bakanı Abdullah

bin Zayid'in katılmış olması da anlaşmanın taraflarının halktan anlaşmaya yönelik gelebilecek bir ters tepkiyi minimuma indirme isteği ile açıklanabilecektir.

Normalleşmenin bir bölgesel standart olmaktan uzak görüntüsü aynı zamanda bölge ülkelerinin normalleşme konusundaki tutumları ile de açıklanabilecektir. Eylül ayında gerçekleştirilen anlaşmadan sonra kısa bir süre içerisinde Suudi Arabistan, Umman ve Katar gibi ülkelerin de İsrail ile normalleşme anlaşması imzalayacakları ve bunun neredeyse kaçınılmaz olduğu ifade edilmekteydi. Fakat gelen noktada, halklarının büyük çoğunluğunun normalleşmeye karşı olduğu Suudi Arabistan, Umman ve Katar gibi Körfez ülkeleri, İsrail ile normalleşme konusunda somut bir adım atmadı. İsrail ile normal-

leşmeyi kategorik olarak reddetmeyen fakat normalleşmenin bu şartlar altında gerçekleştirilmesinin doğru olmayacağı inancında olan ülkelerin gerek halklarının konuya dair sahip oldukları tutumları gerekse de Filistin meselesine yönelik tutum ve politikaları sebebiyle bu politikayı benimsemiş olmaları tahmin edilmektedir. Kuveyt'in kategorik olarak reddettiği İsrail ile ilişkiler, Suudi Arabistan ve Katar tarafından Filistin meselesi ile ilgili siyasi ve insani durumların üzerinde anlaşılmasına bağlanmış ve bu siyasal iklim çerçevesinde şu aşamada dondurulmuş gözükmektedir.

JEOPOLİTİK NEDENLER

Normalleşmenin bir bölgesel standart teşkil ettiği söyleminin zayıf olduğuna dair siyasi emarelerin yanında jeopolitik emareler de bulunmaktadır. Eylül ayında normalleşme anlaşmasının imzalanmasının ardından kasım ayında ABD'de normalleşme anlaşmasına en büyük desteği veren Trump yönetiminin rakibi Joe Biden'a seçimleri kaybetmesi, bu anlamda da normalleşme dalgasında vites küçültmeye sebep olmuştur. Biden yönetiminin, İran ve Yemen poli-

tikası açısından Suudi Arabistan ve BAE'nin hoşnut olmayacağı stratejilerin izlenebileceğinin mesajlarını vermesi üzerine Biden tarafından atanan İran ve Yemen özel temsilcileri, bu mesajların ciddiyetini perçinlemiştir. Biden yönetiminin Ortadoğu'da rotayı Suudi Arabistan ve BAE'den İran ve Yemen'e çevirmesi, bununla birlikte İran Nükleer Anlaşması'na (Kapsamlı Ortak Eylem Planı) geri dönülmesinin bir hata olacağını iddia eden İsrail ile İran arasında da birtakım mütecaviz hareketler ile tetiklenen gerginliklerin meydana gelmesine sebep olmuştur. Bölge ülkeleri açısından normalleşmenin önemli bir jeopolitik sonucu, İran ile ilişkilerin zorunlu olarak gerginleşeceği dönemlere girilme ihtimalidir. İsrail ile normalleşme sağlayan ülkelerin, İran'a karşı İsrail askeri kapasitesini Körfez'de kullanabilecekleri düşüncesi, İran ile hâlihazırda gergin siyasi ilişkileri daha da kötüleştirebilir. Dolayısıyla normalleşme, bölgesel manevralar açısından BAE ve Bahreyn gibi ülkelerin politika alternatiflerini kısıtlayan bir gelişme olarak ön plana çıkmakta ve bir bölgesel standart olarak gözükmemektedir.

“
Körfez krizinin çözülmesinin yanında, Türkiye ve Suudi Arabistan ile Türkiye ile Mısır arasında da siyasi ilişkilerde anlaşmazlıkların barışçıl çözümü konusunda gösterilen iradeler ile meydana gelen yumuşama süreçleri de bölgede normalleşme dalgasının ikinci plana atılmasını sağlayan gelişmeler olarak ortaya çıkmıştır.
”

Bunun yanında, Biden dönemi ile birlikte 3 yılı aşkın süredir Suudi Arabistan ile Katar arasında devam eden Körfez krizinin, Kuveyt ara buluculuğunda gerçekleştirilen görüşmeler ile birlikte 41. Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) Zirvesi'nde imzalanan el-Ula Bildirisi ile kağıt üzerinde çözülmesi ve ikili ilişkilerde istişarelerin başlaması, bölge ülkelerinin dikkatini farklı normalleşmeler üzerine çevirmiştir. Körfez krizinin çözülmesinin yanında, Türkiye ve Suudi Arabistan ile Türkiye ile Mısır arasında da siyasi ilişkilerde anlaşmazlıkların barışçıl çözümü konusunda gösterilen iradeler ile meydana gelen yumuşama süreçleri de bölgede normalleşme dalgasının ikinci plana atılmasını sağlayan gelişmeler olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla gelinen aşamada, erken dönemde dinamizm kazanan ve BAE ile İsrail tarafından bölgesel standart olarak görülen normalleşme dalgasının, bölge ülkelerinin tamamı ve halkları tarafından kabul edilen bölgesel bir standart olmadığı açıkça anlaşılmaktadır. ■